

A nagy pályázat

Kossuth-szobrok és Szabadságharc-szobrok

Félmillió korona Kossuth-szoborra. Másik félmillió Szabadságharc-szoborra. Valóban, a földat, amely itt szobrászainknak kijutott, nem egyhamar képzelhető nagyobb szabásúnak. Szinte tékozló kézzel szórta a nép garmadába az aranyakat, hiszen olyan gondolatok megtestesítését várja, amelyeket a legszentebbeknek tud. S most, hogy a jury kimondta a verdiktet és a pályaművek a közönség szeme elé kerültek, általános a csalódás, hangos a szemrehányás, nyilvánvaló az elkedvetlenedés. E kis fehér gipszminták között egykedvűen sétálnak az emberek. Még kritikai megjegyzéseket is ritkaság hallani. Legföljebb, ha egy nekibúsult magyar suttyomban a bajsza alá dörmögi: Hát csak idáig jutottak a mi szobrászaink és építészeink?

Mi e pályaművek áttekintése után megerősíthetjük ezt a véleményt. Idáig jutottak. Tény, hogy ez a mai magyar monumentális szobrászatnak meglehetősen hű képe. Meg vagyunk győződve róla, hogy ez a kép nem sokat változnék, ha még tízszer megismétlik a pályázatot s ha abban minden épkezláb magyar szobrász részt vesz. Idáig jutottak, de nem „csak idáig”. Mert e művek appreciálásánál kénytelen kellett lenni szállnunk a juryval. Még pedig döntő, lényeges pontokban.

Beösmérjük és valljuk, hogy egyetlen élő szobrászunk sem Michelangelo vagy Donatello, vagy ha jobban tetszik: Rodin vagy Meunier. Legalább ma még távolról sem ekkorák. A pályázatot pedig ma és nálunk hirdették ki: józan észszel tehát nem lehetett amazokéhoz hasonló színvonalon álló pályaműveket várni. De tovább megyünk. Ide merjük jegyezni azt a véleményt, hogy a nevezett nagy géniuszok közül bizonyára egyetlen egy sem lett volna képes megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a jury e pályaművekkel szemben — legalább az előadói jelentésekben — támasztott. Így például az egyik jelentés azt kívánja, hogy „a Budapesten megalkotandó Kossuth-szobornak minden egyoldalú fölfogástól távol kell állania és annak az ország átalakulását előidézni képes erőt s az ezt mozgató lelki tulajdonságokat összesítve kell kidomborítania” s „a főalakban kifejezést kell hogy nyerjen Kossuth Lajos egyénisége, történelmi szereplése, s az eszméknek az a köre, amelyeket működése fölkarol”. Ez művelt ember beszéde s talán látszik, ha történeti könyvre vagy biográfiára vagy drámai alkotásra alkalmazzuk. A nyelv és a drámai alakítás eszközeivel csakugyan el is lehet érni ilyesmit. De szeretnők látni azt a szobrászt, aki kő- vagy bronzanyagával a jellemzés itt kívánt bőségét művészi módon adni tudná. Ám domborítsa ki „mindazon lelki tulajdonságokat együttesen, amelyek egy ország átalakulását előidézni képes erőt mozgatják.” Domborítsa, ha bírja. De nincs az a Michelangeloja a világnak, aki ezen domborítást a plasztika eszközeivel végre bírná hajtani. Jó szobrász egy ily bonyodalmas, irodalmi feladatra még sohasem vállalkozott. Gondoljunk a Mózesre, a Colleonira, a Gattamelata: vajjon e páratlan művekben látunk-e ily komplikált domborításokat? Aki elfogulatlanul nézi például a Mózeset, csak egy általános, mély, megrendítő emberi momentumot fog belőle kiérezni. De nincs az a jóhiszemű lángelméje a világnak, aki irodalmi glosszák nélkül „összesítve” meglátná e Mózesben a zsidót, a törzsfőt, aki egy népet kivezet Egyiptomból, aki az imént egy hegy magaslatán beszédet folytatott Jehovával, aki aztán meghallotta, hogy népe ezalatt bálványimádásra adta magát s aki emiatt éktelen, zord erejű haragra gyulad. Mindebből csak a legutóbb említett mozzanatot ragadta ki a nagy művész, de ezt az egyet aztán démoni erővel tolmácsolja nekünk. Mózes, a biblia s a köztudat Mózesé van-e itt

jellemezve, avagy talán csak a monumentális haragra gerjedő férfiú? Ha elfogulatlanul s az irodalmi forrásoktól függetlenül válaszolunk, úgy csak épp a legutóbbira felelhetünk igennel. Ebből a Mózesből Michelangelo kifejedte a Mózes „egyéniségét, történelmi szereplését, s az eszméknek azt a körét, amelyet működése fölkarol”. S kifejedte, „összesítve kidomborítani azokat a lelki tulajdonságokat is, amelyek az ország átalakulását előidézni képes erőt mozgatják”. Lám, mi mindenről feledkezett meg a nagy toszkánai, amit ma a művelt lateiner-világ megkíván a szobrásztól.

Hasonló vétségben volnának elmarasztalhatók az összes nagy szobrászok. Viszont felette sajátságos, hogy igen sok silány szobormű a legkülönfélébb mellék-eszközök segítségével megfelelel a fönt idézett követelményeknek. Vannak oly idevágó szobrok is, ahol a főalak egyéniségét, történelmi szereplését, a rá vonatkozó eszmék egész körét száz, sőt kétszáz és még több alak magyarázgatja. A legnagyobb rekordot ebben talán egy jelentéktelen német szobrász, Begas érte el.

Ha már most látjuk, hogy a legjobb szobrászok sohasem törekedtek oly célokra, amelyeket a jury egyik előadója ajánl, másfelől ily célokat csak a jelentéktelen szobrászok kerestek monumentumaikban, elsősorban az a kérdés tolu elénk, hogy vajjon miért kívánnak ilyesmit nálunk?

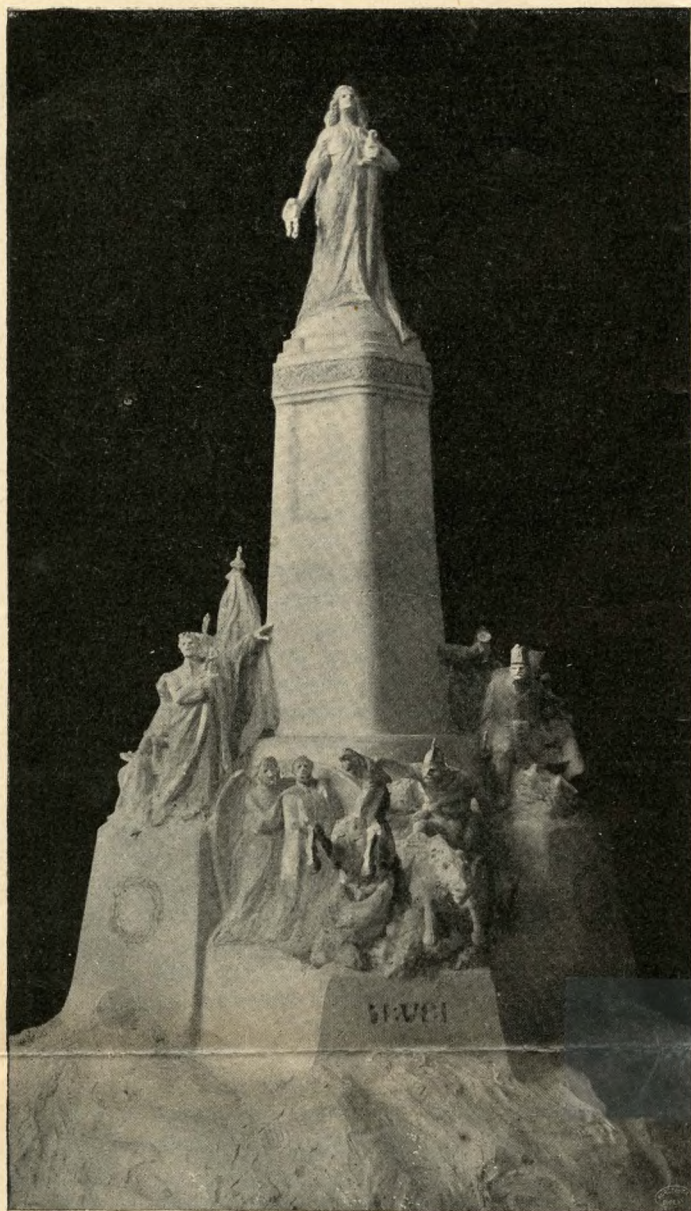
A válasz az, hogy filológiai jellegű nevelkedésünk-nél fogva irodalmat, drámát kívánunk a plasztikától is. Ezt láttuk hangoztatva a Kossuth-szobrok elbírálásánál is, ez a közakarát kényszeríti téves utakra legtöbb szobrászunkat. Egész monumentális szobrászatunk elveszön csekély kivétellel irodalmi jellegű, mert a lateinerség, amelynek nevelkedése főként retorizálásból áll, ezt kívánja s mert ennek az óhajnak teljesítése nélkül éhen halna az egész szobrász-nemzedék.

Élesen megvilágítja ezt a felfogást az is, hogy az előadó éppen olyasmit állít fel negatív követelmény gyanánt, amit minden nagy szobrász kifejezetten követett. Azt olvassuk, hogy „a Budapesten felállítandó Kossuth

A Szabadságharc-szobor-pályázat

KALLÓS EDE ÉS MÁRKUS GÉZA MŰVE

A Szabadságharc-szobor-pályázat

HORVAI JÁNOS ÉS SZAMOVSZKY ÖDÖN MŰVE

szobornak minden egyoldalú felfogástól távol kell állania“. Mi pedig azt látjuk a műtörténet gyönyörű galerijában, hogy minden nagy plasztikai alkotás csakis egyoldalú felfogású. Itt megint bőven hivatkozhatnánk a Mózesre vagy más remekműre. E művek felfogása nem lehetett más mint egyoldalú, mert azok mindig egy-egy géniusz egyéniségét rejtették magukban, annak különleges látózzögében támadt a képük, mindegyik jóformán egyúttal a szerzőnek is hasonmása. Hogy mégis ennek ellenesője kívántatik nálunk, annak is ösmerjük az okát. Mihelyt történelmi alakról, történelemről esett szó, nevelkedésünk egész folyamán azt prédikálták nekünk, hogy a történelmi jellemzéseknél a fő az objektivitás, a minden szempont tekintetbe vétele. Ezt még ma is vallja az orthodox történetírás, amihez azonban a szobrászatnak a legtávolabbról sincs köze, sőt e művészet és ama doktrina messzi elkerülik egymást. Olvassuk csak el Colleoni condottiere élettörténetét s nézzük meg a Colleoni-szobrot. Vajjon van-e e kettő közt egy szikrányi közös jellemvonás?

Mindeme megjegyzések nem az előadói jelentés szerzőjének szólnak. Nem föladatunk hasonló egyéni véleményekkel polemizálni. De ez a jelentés a maga nemében mestermű. Tudniillik tökéletes képét adja annak,

hogy nálunk miként gondolkoznak a szélesebb körök a plasztikáról. S mert a nagyközönség e híven kifejezett véleményét helytelennek tartjuk, kötelességünk épp e nagy pályázat ötletéből az ellenkező véleményt is előadni.

Célszerű lesz ebből az ötletből fölvetni azt a kérdést is, vajjon helyes-e egy másik elvi jelentőségű argumentumot, amely a jelentés egyik kritikai szakaszában foglaltatik, szó nélkül hagyni. A pályázók egyik csoportjának tudtára adatik, hogy „általában az allegórikus csoportozatok helyett mindig előnyösebb és helyén való közvetlenebb motívumok alkalmazása, amelyeket a nép is megért“. Őszinte örömmel veszünk tudomást az allegorizálás ellen kimondott vetőről. Ez is egy darab filológia a plasztika szent berkeiben. Okos és higgadt szó emelkedett itt ellene. Am nagyobb veszedelmet rejt magában a megokolás. Ne allegorizáljunk — úgymond, — mert különben nem érti meg plasztikánkat a nép. Nos, nyugodtak lehetünk: a nép, az istenadta nép földet szánt és lendítő-kereket olajoz, de plasztikát sem így, sem úgy nem ért meg. Mai társadalmi rendünk keretei közt ez ki van zárva. A nép egy szobor láttára visszaemlékezhetik arra, amit az ábrázolt hősről valahol hallott. Vagy pedig, ha a szobor panoptikum-stílusú, észreveszi azt is, hogy ime, itt ez a Hunyadi János, talpig kettészelte a törököt. Ez azonban nem plasztikai megértés. A népnek megvan a maga fölfogási és értelmi köre, amely hibás társadalmi állapotaink folytán szomorún szűk: nincs az a szobrász, aki akár allegóriával, akár „közvetlenebb motívumok alkalmazásával“ a meg nem lévő plasztikai értelemre és érzésre hatni tudna. Baj volna azonban, ha valaki a szobrászoknak tanácsolná, hogy mégis ezt tűzzék maguknak célul. Mert e célt a mi társadalmi viszonyaink közt puritán plasztikai eszközökkel elérni lehetetlenség. Aki mégis eléri, az bizonyára már messze túl jár a plasztika körein.

Ez az okfejtés átvezet minket a Kossuth-szobor pályaműveihez. Hisz Kossuth ma is bálványja éppen a legszélesebb néprétegeknek. Nincs ember Magyarországon, aki az ő bűvös körébe ne jutott volna. Mégis nagy tévedés volna azt vélni, hogy egész Magyarország egyazon véleményt táplálja Kossuthról. Egészen bizonyos, hogy igen sok ember nagyobbban látja benne a szónokot, semmint az államférfiut. Mások a népek nagy igazgatóját szeretik benne, akinél a ragyogó szónoklat pusztán másodrangu eszköz vala. Ismét mások, a Széchenyihez inkább szítók, az ő működését fényesnek mondják ugyan, de azt vélik, hogy föllépése nélkül a magyarság intenzívebben fejlődött volna. A köztudatban igen sokféleképpen él Kossuth alakja, jelleme, jelentősége, hatása. A mi sokféleképp rétegelt társadalmunkban jóformán minden osztálynak megvan a maga Kossuthja, világosan körülhatárolt formákban. Melyik most már az igazi, az objektív, a „nem egyoldalú“ Kossuth-kép? Az újabb, vagy a régibb generációké? Az arisztokráciáé, a lateinerségé vagy a parasztagzáé? E kép még azért is változik rétegről-rétegre, mert Kossuth politikai és gazdasági programot is jelentett. Mihelyst ilyesméről van szó, minden társadalmi réteg a maga politikai és gazdasági vágyait, ideáljait diktálja bele a magaformálta Kossuth-képbe. Melyiket válassza most már a szobrász? Ha ugyan valamennyi plasztikailag ki is fejezhető.

E kérdésre nem lehet választ adni, ezt — mindenkit egyformán kielégítő módon — a világ legnagyobb művésze sem volna képes megoldani. S egészen kivételtetni Kossuthot az életbe általment jellemvonásaiból, elvont ideállá tenni: annyit jelentene a szobrász-műhelyben, mint plasztikai megoldását kívánni a felsőbb matematika valamely tételének.

Érthető a zavar, amely ily föladattal szemben a szobrászokat elfogta. Ez a zavar azonban a jelen esetben csak éppen akkora, mint amennyire természetes.

A Szabadságharc-szobor-pályázat

SOVÁNKA KÁROLY MŰVE

Tetézte a helykérdés és a kivetett összeg nagysága. De értjük a jury zavarát is. Kiki a maga Kossuthját kereshette. Egyik-másik talán meg is találta. A generális Kossuth, az általános, a kompromisszumos, amelyre szavazattöbbséget lehet építeni, a dolog természeténél fogva nem volt található.

Viszont hangsúlyoznunk kell, hogy itt kifejezetten „eszmei pályázatról“ van szó. Mihelyt ezt elgondoljuk, magától hatályát veszti minden olyan szemrehányás, hogy ez vagy az a minta nincs eléggé kidolgozva, nagyon vázaltszerű, nem fejezi ki eléggé ezt vagy azt az eszmét. Majd kifejezi „eléggé“, ha nem eszmei, hanem fix-pályázatot írnak ki. Goethe egy drámatervéből nem mindenki ítélhette meg, hogy abból a drámai eszméből jó dráma lesz-e. Így vagyunk a plasztikai pályázatokkal is. S e pontnál nézetünk az, hogy plasztikai eszme dolgában ez a pályázat teljesen megfelel a mai magyar szobrászat színvonalának. Akinek ez a színvonal nem eléggé magas, az kénytelen lesz még jó darabig várni.

Rokon megjegyzéseink volnának a Szabadságharc-szobrok pályázatáról is. A zavart itt az okozta, hogy a szabadság és a szabadságharc fogalmait a szobrászok lazán, a jury kínos pontossággal választotta el egymástól. Ruganyos, nyújtható dolgok, ezek fölött lehet disszertálni, de tollal s nem mintázóféval. Ki állapíthatja meg egy szobróról, hogy az nem a szabadságharcot, hanem valami egészen mást, a szabadságot mutatja. Szintén oly filológiai értelmezés, amelyet a szobrászműhelyekből ki kellene vetni. Az előadó igaz joggal rójja meg különben a jelentésében, hogy sok pályázó irodalmi eszközökkel dolgozik. De hiszen az említett distinkció is inkább irodalom, mint plasztika.

Aki mindent meg akar magyarázni töviről hegyire, az persze a Szabadságharc-szobron bronzba-kőbe szedi az egész 1848/49-es hadjáratot, az első és másodrangú

szereplőket, népséget, katonaságot, oroszlánt, sast, mindent. Ez baj. De ne feledjük, hogy éppen a magyar közvélemény kíván folyton ilyesmit a szobrászainktól. Mert hiszen, ha nem vonul föl a szobormű valamely részén egy század vagy ezred honvéd, úgy a szobor nem Szabadságharc-szobor többé, hanem csupán a közönséges szabadságot mutatja.

Itt tehát alkút, kompromisszumot kíván a közvélemény. Jöjjenek a honvédek, de módjával. Ezzel megvan a harci jelleg s a szobor mégsem túltömött, genreszerű, bőbeszédű. Csakhogy kompromisszumot nem ismer semmiféle derekas művészet. A jó szobrok is csak szabadságban születnek meg.

Itt is mást kívántak tehát szobrászainktól, mint amit a plasztika adhat. S emellett a pályaművek megtekintésénél senkisésem gondolta meg, hogy tulajdonképpen csak eszmei pályázatról van szó s hogy ennél fogva mind e művek előre kikötik maguknak a későbbi gyökeres átalakítást, fejlesztést. Egy ilyen plasztikai vázlatnál semmi sem természetesebb, mint az, hogy a további munka folyamán alaposan kicserélődik a kompozíció sok eleme. Mert más plasztikai feladat egy alakot félméter vagy öt nagyságban formálni. A megnagyítás alkalmával elváltozik minden gesztus, minden mozdulata, minden arc-kifejezés épp a méret értelmében.

Ismételjük: ez a nagy pályázat olyan, mint a mai magyar szobrászatunk. Ferenczytól máig nem volt még szobrunk, amely „eszme“-korában művésziesebb lett volna, mint amilyen e pályaművek java.

Míg az ilyen „eszméből“ szobor lesz, sok alakítás történik. Az ember később, kész korában alig ismer rá az első formális ötletre. Azt hisszük, hogy kellő átalakítás mellett e pályaművek egyike-másikából legalább s olyan minőségű szobor válhatnék, mint amilyen bármely más magyar plasztikai mű.

LYKA KÁROLY

A Szabadságharc-szobor-pályázat

MARÓTI GÉZA MŰVE